

Ратко Лазаревић, Цвијан Мекић

**ПОЛИТИКА ПОЉОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ
И ЊЕН УТИЦАЈ НА СТАЊЕ СТОЧАРСТВА**

Београд, 2017.

Ратко Лазаревић, Академија АИНС
Цвијан Мекић, Универзитет у Београду – Пољопривредни факултет

ПОЛИТИКА ПОЉОПРИРЕДЕ СРБИЈЕ И ЊЕН УТИЦАЈ НА СТАЊЕ СТОЧАРСТВА

Рецензенти:

Проф. др Јован Бабовић, Привредна академија, Нови Сад
Проф. др Ненад Ђорђевић, дописни члан АИНС
Проф. др Витомир Видовић, дописни члан АИНС

Лектор:

Мирјана Миљуш

Превод на енглески језик:

Мирјана Миљуш

Издавачи:

Академија инжењерских наука Србије, Београд
Академска мисао, Београд

Штампа:

Планета принт, Београд

ИСБН 978-86-7466-701-9

Садржај

ПРЕДГОВОР	5
Политика пољопривреде Србије и њен утицај на стање сточарства	7
Сажетак.....	7
Зашто држава?.....	13
Основни структурни показатељи развоја пољопривреде и сточарства	17
Развој економске мисли у вези са местом и улогом пољопривреде у економском развоју	17
Становништво	18
Природни потенцијали.....	21
Структура пољопривреде.....	26
Пољопривредна газдинства	29
Газдинства према коришћењу земљишне површине.....	32
Сточни фонд	39
Сточарство на пољопривредним газдинствима.....	41
Газдинства према броју животиња.....	42
Говедарство	43
Свињарство	49
Овчарство	53
Живинарство.....	57
Улога и значај сточарства у развијеним земљама Европе	63
Пољопривредна газдинства земаља са најразвијенијим сточарством у Европској унији	64
Нови правац производње хране	71
Потребе и могућности развоја нашег сточарства.....	79
Зашто је уопште потребно да гајимо животиње	79
Пољопривредно земљиште као основни ресурс за развој сточарства.....	80
Пољопривредно земљиште као основни ресурс за развој сточарства.....	80
Газдинства носиоци развоја сточарства	81
Распоред робних газдинстава по регионима	84
Сточарство – ослонац развоја пољопривреде и села	85
Одрживи – фармски развој сточарства	93
Пољопривредна газдинства која обезбеђују усаглашен однос биљне и сточне производње... 94	
Организација сточарства.....	95
Фармско – робно сточарство	97
Регионална заступљеност фармског робног сточарства.....	102
Газдинства – потенцијални робни фармери у сточарству.....	103
Газдинства у говедарству	103
Газдинства у свињарству	105
Газдинства у овчарству	106
Газдинства у живинарству	108

Производни, економски и социјални ефекти робног фармерства	109
Сточарство у ланцу прехранбене индустрије и трговине.....	113
Пољопривредна политика Европске уније и сточарство	117
Пољопривредна политика Србије	121
Значај сточарства за нашу земљу	121
Зашто држава?.....	126
Sustainable livestock production and Serbian agricultural policy	134
Summary	134
ЛИТЕРАТУРА	141

ПРЕДГОВОР

Поштовани,

За Вас је написана ова књига *политика пољопривреде Србије и њен утицај на стање сточарства* на основу дугогодишњег рада (50 година) аутора у овој области, прво, као инжењера-стручњака у производњи, затим директора пољопривредног добра *Гучево* у Лозници, истраживача, шефа одељења, до помоћника директора за науку и директора (13 година) Института за сточарство у Београду све до окончања радног века (2010. год.) на Технолошком факултету у Новом Саду и Институту за хигијену и технологију меса у Београду. Поред наведених активности у овој области, аутор је краће време професионално обављао послове заменика председника Скупштине општине Лозница (3,5 године) и савезног министра за пољопривреду прве Владе СР Југославије (1992/1993. год.).

Свој целокупни рад аутор је посветио сточарству а своја изучавања и истраживања усмеравао је у правцу повећања приноса и квалитета добијених производа, организације сточарства у фармској робној производњи и повећања продуктивности и конкурентности.

Ови резултати су доступни широј стручној и научној јавности у преко 360 научних и стручних радова, 21 књизи-монографији, више студија, Програму развоја пољопривреде СР Југославије и Програму развоја сточарства Републике Србије, 46 урађених технолошких пројеката (фарме говеда, оваца и свиња, фабрике сточне хране, млекаре и кланице) у земљи и иностранству, као и путем дугогодишње сарадње на заједничким програмима (производња млека, јунећег меса, ембриотрансфер и друго) са научним институцијама у Француској, Немачкој, Словачкој, Чешкој, Бугарској, Русији и Народној Републици Кини.

Сва наша истраживачка искуства и остварени резултати у сточарству поређена са другим развијеним земљама показују да озбиљна производња у сточарству захтева дугорочну државну политику развоја, јака буџетска средства (подстицаји и субвенције) организовану сточарску производњу, организовану и јаку стручну пољопривредну службу, организовану прехранбену индустрију и трговину, повезану – усаглашену биљну и сточну производњу уз значајну подршку наслеђивања фарме и стварања услова да млади остану да живе на селу. Све наведено, у нашем сточарству је вишемање, дуже или краће време недостајало, што је по правилу на производњу деловало као вруће-хладно, односно на приносе и пад производње (брже или спорије у зависности од трајања појединих примењених мера) и на крају до пропадања наше традиционалне привредне гране. Постоје сви природни и људски ресурси за успешну одрживу сточну производњу у условима еколошке средине и добијање производа високе хранљиве вредности, здравствене исправности и конкурентности на тржишту, односно, извозне оријентисаности.

Међутим, сточарство и пољопривреда у целини траже јасну, дугорочну и развојну пољопривредну политику државе, која преко дотација и субвенција стимулише развој пољопривреде и села. Другим речима, пољопривредна политика наше државе треба да буде у сагласности са пољопривредном политиком земаља Европске уније где смо у статусу кандидата за пријем а што пре то обавимо то боље.

Изложени материјал обухвата четири поглавља:

- основни структурни показатељи развоја пољопривреде и села;
- улога и значај сточарства у развијеним земљама Европе;
- потребе и могућности развоја нашег сточарства; и
- пољопривредна политика Србије.

Са овим, као и са претходним сличним текстовима, аутор ће се сада последњи пут представити широј јавности о овој области јер процењује да о овој значајној и узвишеној области производње за сваку земљу, па и нашу, нема више шта да каже.

Истовремено, захвални смо свим досадашњим читаоцима који су разумели и схватили потребу и значај развоја сточарства за нашу земљу, што су разумели и схватили да храну најбоље могу, знају и треба за свој народ да производе максимално сами и да не зависе од других, који баш нерадо помажу сиромашне.

Изражавам захвалност корисницима ове књиге и рецензентима да она добије на квалитету.

Аутор

Политика пољопривреде Србије и њен утицај на стање сточарства

Сажетак

Пољопривреда, као најстарија људска делатност, одувек је била, а и данас је, предмет интересовања ширег круга људи, а посебно оних умних. Развој пољопривреде је био дуг и спор процес, са мање или више успеха и падова. Међутим, шире дисциплине које су се развиле око пољопривреде и које се баве изучавањем социоекономских параметара пољопривреде су временски релативно младе у поређењу са датом науком.

Велики напредак праћења, односно, развоја економске теорије и научних дисциплина, веза са мерењем ефеката, интеракција пољопривреде са другим делатностима економије и њеног директног доприноса укупном развоју, остварена је крајем 19. и првом половином 20. века. Овај период карактеришу тесне везе између аграрне економије, као примењене економске дисциплине, са емпиријском применом математичке статистике, чиме је остварен значајан допринос економетријским методама (РЗС, 2014).

Успешан развој пољопривреде и сточарства зависи, пре свега, од природних и људских ресурса. Без земље, воде и климе, као и усаглашеног односа биљне и сточне производње, уз активно учешће човека, не може се замислити, односно, одвијати, технолошки процес производње у пољопривреди.

Историјски посматрано, на територији садашње Србије, још пре 40 хиљада година, постојале су људске заједнице, док су прве земљорадничке и сточарске заједнице, односно, прва насеља, почела да се формирају средином шестог миленијума пре нове ере. То је време када је човек успео да припитоми животиње и да култивише један број корисних биљних култура.

У погледу неког бржег развоја сточарства и села није се могло скоро ништа урадити све до 1830. године, јер је сељак био зависан од злогласних спахија које су биле стварни власници земље и убирали десетке.

Према архивским подацима, у Србији је 1859. године од земљорадње живело 90% становника, а 1866. год. било је 90,08% земљорадника, 5,32% занатлија, 1,54% трговаца и 3,06% осталих. Тадашње српско руководство је схватило да је Србија пољопривредна земља, да већинско становништво живи од земљорадње и сточарства, па је то допринело да се оснује прва угледна економија у Топчидеру 1851. године, на којој су гајене животиње за ширу популацију. У Топчидеру је 1853. године основана и прва двогодишња земљорадничка школа. У Добричеву крај Ћуприје, 1852. године основана је и прва државна ергела, а 1860. године Књаз Милош је своју фарму и ергелу звану Морава, код Пожаревца, поконио држави. Сточарству се даје значај и доношењем закона 1892. године о оснивању и уређењу Државног сточарског завода са задатком да ради на унапређењу сточарства,

првенствено коњарства, говедарства, свињарства и овчарства. Донети су и многи други закони за унапређење пољопривреде и сточарства који су имали за циљ да се становништво обезбеди са сточарским производима, да се обезбеди извоз а да се један број животиња (говеда и коња) користи за рад и за потребе војске (коњи).

Све предузете мере допринеле су да је извоз живих животиња и коже учествовао у укупној вредности извезених пољопривредних производа у периоду од 1843 – 1850. год. са 73,17%; 1861 – 1870. год. са 67,60%; 1881 – 1890. год. са 52,18%, а 1890-1990. године са 41, 38%. Вредност укупног извоза пољопривредних производа кретала се од 10,5 милиона динара у периоду од 1843-1850. године до 65 милиона динара у периоду од 1891-1990. године.

Сточарство је имало значајну историјску улогу у развоју пољопривреде и села у читавом 19. веку и у првим деценијама 20. века, када је била потпуна извозна доминација животиња и сточних производа.

Сточарство је увек давало благодети сељаку, селу и околини. Поред одржавања равнотеже између биљног и животињског света, сточарство је највећи извор прихода домаћинства. Добро организовано сточарство је гарант успеха и одрживог развоја села. Посебно треба истаћи да нема опстанка и развоја села на брдско-планинским подручјима ако нема организованог гајења животиња. Ови простори наше земље заузимају 65% територије земље, са око 1,600 хиљада становника или 22,5% укупног становништва земље. На овом подручју налази се преко милион хектара природних ливада и пашњака. Ова подручја су права ризница аутохтоних технологија у преради овчијег и крављег млека и преради говећег и овчијег меса. Значи да сточарство одржава и развија село, запошљава становништво, одржава инфраструктуру, мале прерадне капацитете (у домаћинству) и одржава равнотежу између биљака, животиња и човека.

Сточарство Србије посебан допринос дало је земљи после Другог светског рата. У првим послератним годинама, тачније, 1947. године, било је укупно 1,620 хиљада грла говеда, 1,820 хиљада грла свиња, око 5 милиона грла оваца и око 7,3 милиона грла живине, да би свој пуни развој сточарство достигло (по броју) 1975. и 1985. године, са укупним бројем грла говеда 2,3 милиона и 2,6 милиона, свиња 4 милиона и 5 милиона, живине 19 милиона и 24 милиона, док је само број оваца био смањен на 2,6 милиона грла.

У овом периоду развоја сточарства остварен је значајан извоз, који се кретао на годишњем нивоу од 125 милиона до 140 милиона долара. Највећи извоз је оствариван од продаје живе јунади од 70 до 116 милиона долара, на годишњем нивоу.

У овом периоду прошлог века држава је највише улагала у развој сточарства на државним газдинствима. Познате су биле говедарске фарме на Пољопривредном комбинату Београд (око 20.000 крава на мужи); ПИК Бечеј (2000 крава), Пољопривредно добро Добричево (600 крава на мужи), индустријска товилишта јунади (Земљорадничка задруга Кушиљево (4.000

јунади), ПИК Лапово (2000 јунади), ПИК Бела Паланка (1500 јунади), ПИК Суботица (2000 јунади), фарма свиња на ПИК Бечеј (110.000 товљеника), ПИК Лесковац (35.000 товљеника), земљорадничка задруга Дубока (50.000 товљеника), Велика Плана (50.000 товљеника), итд.; фарме оваца Пирот (15.000 оваца), Димитровград (15.000 оваца), Сјеница (10.000 оваца), Бела Паланка (10.000 оваца).

Ниво производње млека и меса на државним фармама није се разликовао од најразвијених земаља у Европи. Организовано гајење животиња на крупним фармама у нашој земљи био је прави хит за свет. Данас, нажалост, то је све пропало, нестало, па чак код многих и заборављено, као да никада није било. Чак се дискутује да немамо знања да производимо и да треба да учимо од оних који су у то време критиковали наш развој сточарства на крупним фармама.

Однос према пољопривреди, сточарству и селу почиње да се мења у последњој деценији 21. века, а посебна небрига присутна је у првој деценији 20. века. У овом периоду укупан број животиња свих врста је знатно смањен, посебно говеда и оваца. Тако је у другој деценији овог века код 489.364 пољопривредних газдинстава која гаје неку од врста животиња, сточни фонд сведен на укупно 2.019.894 условних грла или свега 0,5% грла по хектару обрадиве земљишне површине, док је извоз практично заустављен, симболичан. Уместо извоза наша држава данас увози месо свих врста, па и млеко и јаја. Мере које се предузимају за поправку стања су кратког даха, без програма и без схватања да је сточарство окосница развоја целокупног нашег аграра. Данас земља располаже са мање од 400 хиљада крава у приплоду, скоро да нема јунади у тову, број товљеника свиња је преполовљен, а овчарство преживљава уместо да му се да посебан значај јер везује велики број становника на просторима који су увек били значајни развојни центри брдско-планинског подручја.

Наша два најнеразвијенија региона у већем просторном делу брдско-планинског подручја, Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије располажу са 353.160 газдинстава којима је приход домаћинства углавном од гајења говеда и оваца. Ова газдинства, ако се нешто не предузме у овом периоду, биће приморана да се селе са ових подручја, да траже нову област рада за своје преживљавање, док ће села остати празна без људи и животиња. Отежавајућа околност је та што је старосно доба носилаца газдинства на овим подручјима 6,5% између 55 и преко 60 година.

Зашто наша земља треба да оживи и развија сточарство, шире посматрано:

- најважнији допринос гајења животиња је свакако обезбеђење анималних производа (месо, млеко, јаја) за исхрану људи;
- гајене животиње са биљним културама и човеком одржавају природну равнотежу на Земљи;

- животиње за своју храну користе преко 2/3 биљака које садрже материје које су или непожељне или потпуно неприкладне за људску исхрану;
- животиње имају посебан значај у очувању плодности земљишта;
- животиње доприносе и запошљавању становништва, на фармама, у кланицама, млекарама, прехрамбеним објектима, итд.;
- животиње преко својих производа врше размену са светом (извоз);
- животиње су најмоћније средство одрживог развоја села;
- животиње посебан значај имају у организовању производње органске хране;
- животиње, заједно са биљним светом, одржавају биодиверзитет;
- животиње већ имају значаја и за биомедицинске намене (лекови, донори, итд.).

Живот на планети може да се нормално одвија само ако постоји усаглашен однос биљног, животињског и људског света.

Према нашим истраживањима, Србија има 140.670 робних газдинстава која користе од 7 до 37,80 хектара земљишне површине или укупно 2.567.750 хектара, просечно 18,20 хектара по газдинству. То значи да 75% земљишне површине користи око 23% пољопривредних газдинстава.

Број газдинстава и коришћена земљишна површина по регионима изгледа овако:

- регион Београда располаже са 5.357 газдинстава која користе 90.264 хектара, просечно 16,85 хектара;
- регион Војводине располаже са 44.618 газдинстава која користе 1.467.771 хектара, просечно 32,90 хектара;
- регион Шумадије и Западне Србије располаже са 58.311 газдинстава која користе 613.386 хектара, просечно 10,52 хектара;
- регион Јужне и Источне Србије располаже са 32.384 газдинстава која користе 396.320 хектара, просечно 12,24 хектара.

Овај број газдинстава и ова коришћена земљишна површина су од посебног развојног интереса за нашу земљу.

Организована, фармска робна производња у сточарству је код 28.254 газдинства - 6,42% од укупног броја који гаје животиње. По регионима, број газдинстава и број животиња на газдинству по областима изгледа овако:

- регион Београда располаже са 1.069 газдинстава у сточарству;
- регион Војводине располаже са 10.623 газдинстава;
- регион Шумадије и Западне Србије располаже са 12.233 газдинстава;
- регион Јужне и Источне Србије располаже са 4.326 газдинстава.

Број газдинстава и број грла говеда на фарми је следећи:

- регион Београда: 710 газдинстава, број грла 37.185, просечно 52,40 грла;
- регион Војводине: 6.350 газдинстава, број грла 192.263, просечно 30,30 грла;